

КОШТУНИЦА
СУДА У НОВОМ САДУ

ПСИХОАНАЛИЗА И НОВО КРИВИЧНО ЗАКОНОДАВСТВО

БЕОГРАД
1937

Уведено у нови инвентар бр. 2600

1 јануара 1942 год.

ЈОВАН В. КОШТУНИЦА

СУДИЈА ОКРУЖНОГ СУДА У НОВОМ САДУ

Београд
13-7-44

Г. Рад. Н. Танчићу
Вашењем писму из
уторка 10. новембра
и захвалом
Јован Коштуница

ПСИХОАНАЛИЗА И НОВО КРИВИЧНО ЗАКОНОДАВСТВО

БЕОГРАД

1937

Као предавање одржано на Народном Универзитету у Новом
Саду 22 априла 1937.

Прештампано из часописа „Полиције“ за 1937.

Ins. br.
37669

Модерно кривично право не може се изучавати само за себе. Савремени живот и развитак модерне науке учинио је своје у области кривичног права. Наступило је време специјализације науке, али баш услед ове велике специјализације осећа се потреба за упоредно изучавање извесних сличних и додирних наука. Потпуно схватање и разумевање учињених дела у кривично-правном смислу не да се ни замислити без изучавања и познавања извесних помоћних наука, које су сродне или су у вези са науком о кривичном праву. Овом приликом можемо истаћи, да од свих наука право стоји највише у вези са свим осталим наукама. Отуда је сасвим разумљиво, да сваки онај, који се бави правом не потцењује друге науке, јер је право таква наука да проширује видике свих оних који се том науком баве. Не треба мислити да су оне науке које помажу изучавању и разумевању кривичног права само чисто теоријске. Оне су идући за животом створиле и теоријско практичне институте, као што је например: психо-криминалистички институт, техничка полиција, и друге сличне институте. Те помоћне науке су разнолике. Не мислимо да излажемо све врсте помоћних наука, које се налазе у служби кривичног права, већ ћемо се задржавати на једној од тих, која је била у почетку чисто теоријска. Служила је у првome стварању мисионој филозофији, али је доцније развијајући се постала и практична и изградила се је у једну потпуно самосталну и независну науку. И то науку, која је данас неопходно потребна, да би се потпуно разумело људско деловање у кривично правном смислу. Реч је о психологији. Значај и важност психологије за изучавање кривичног права увек је истицана. Али се више мање то сводило на чисто теоријска разлагања за боље разумевање извесних психичких појава код човека. Та првобитна психологија има извесног свога значаја за извесно упознавање са психичким животом код човека. Али данас то за нас није

довољно те, не мислимо да овде излажемо принципе те првобитне психологије.

Психологија као наука изменила се последњих деценија из основа. Више се личност не схвата психолошки онако уско, како се је то некад схватало. У правцу развоја психологије отишло се још и даље, па је изграђена и створена једна примењена практична психологија, која има специјалне важности за модерно кривично право. Та помоћна наука, о којој ћемо овде говорити и која се може сматрати за примењену психологију зове се психоанализа.

Као и свака новина, наилазила је на омаловажавање и подсмевале. Сматрало се је, да је неморално оно, што проповеда, да трује и да кужи друштво. Није имала приступа у домену званичне признате науке. Сви су се од ње ограђивали и лекари и филозофи и педагози. Али то већ припада прошлости.

Данас се већ у нашој земљи доста пише и говори о психоанализи. Преведене су и основне ствари Фројдове на наш језик. На јавним предавањима чују се филозофи, лекари и педагози. Има извесних чланака о овој науци и у правним часописима. Ми ћемо у овом чланку изнети извесне чињенице из области ове науке специјално потребне за нас правнике које, ипак досада нису довољно подвучене.

* * *

Унутрашњем човечјем животу до данас се није придавала нарочита важност. Позната је ствар, да је психологија наука о свести. Говорило се увек о последицама, а никада о узроку. Водило се увек рачуна само о спољним манифестацијама, а никада о мотивима. Долази психоанализа, да се бави испитивањем и познавањем унутрашњег живота код човека. Тако, да у области људске душевне делатности ни једна примењена психологија за последњих педесет година није толико дубоко зашла као она. Као што је у области физичке људске делатности проналазак машине створио револуцију, то је исто психоанализа учинила у области душевне људске делатности, отуда и оно извесно нерасположење према њој. Познавање сваког појединца и његовог карактера у вези са његовим унутрашњим животом не да се ни замислити без познавања психоанализе.

Њеном оснивачу Сигмунду Фројду, бечком професору универзитета чињени су велики приговори о тачности његових доктрина. Његово учење критиковали су како лекари стручњаци, невролози — психијатри — тако и савремени

филозофи, психолози, криминалисте, и остали у колико психоанализа задире у друге научне области, наравно сваки према својој струци. Али у последње време сви његови највећи противници слажу се у једноме, да има доста истине његов део науке, који говори о формирању самог човека и о његовим спољним манифестацијама у вези са афективним унутрашњим човечјим животом. Нарочито се подвлаче ова последња открића у унутрашњем човечјем животу. Фројдова величина је баш у томе, што је смео увек да каже стварну истину у очи и да не обзирајући се на утврђене конвенционалности остане у томе погледу до краја истрајан. У осталом, цео његов рад није ни најмање захвалан, јер је он чепркајући по дну људске душе тежио да открије све оно, што је за нас људе непријатно и што би желили да остане вечито сакривено. Али улазећи у најинтимнији живот сваког од нас појединаца он успева да открије све наше мање и слабости и да нас прикаже онакве какви смо. Колика је величина Фројдове искрености наводимо ово. У својим предавањима о уводу у психоанализу обраћајући се слушаоцима каже: „Показаћу вам како вас цео правац вашег образовања и све навике размишљања претварају у противнике психоанализе, и колико је потребно да себе савладате, па да загосподарите над овим инстинктивним противником. Лекаре, који су се посветили само психоанализи одвраћа од тога јер каже: „Нашли би се у једном друштву, које ваша напрезања не разуме, па би вас посматрали са неповерењем и непријатељски”.

Овако говори пред слушаоцима човек, који је научио да говори истину и не тражи, да безусловно стекне присталице своје науке. Он тражи само оне присталице, које су жељне знања праве истине и не боје се опасности и непријатности при изучавању психоанализе. Отуда Фројд у томе своме првоме предавању и каже, да су му добро дошли само они, који желе, да га слушају поред свих опомена о тешкоћама и незгодама.

* * *

Студирајући тако самог човека психоанализа је заочинила и у домен других наука па и у област кривичног права. Посматрајући кривично право она је створила и своју кривичну теорију казне. Овде ћемо у кратко изнети аналитичку теорију казне, да би баш упозорили на важност изучавања психоанализе у вези са кривичним правом. Али пре него што изнесемо аналитичку теорију казне изложимо у кратко основне принципе Фројдове психоанализе. Ово нам

је потребно, да би потпуно разумели само његову теорију казне и да би могли боље схватити важност психоанализе при изучавању кривичног права. Све ћемо ово изнети у општим цртама, јер је материја психоанализе и сувише обилна да би се могла изложити у једном предавању.

* * *

Одмах ћемо у почетку подвући, да психоанализа до душе не говори о појмовима права и закона. Овакво директно казивање можда одмах ствара непријатеље психоанализе. Нарочито кад се има на уму, да је код свакога од нас већ израђено и устаљено мишљење, шта је закон а шта право. Отуда сам напред и споменуо оно Фројдово излагање о тешкоћама изучавања психоанализе као и какве слушаоце он жели да има. Аналитичари говоре о овим појмовима овако, што целу ствар посматрају са психичке стране, а појмови права и закона другог су порекла.

Али психоанализа ипак познаје појмове као што су: савест, морал, осећај кривње, етика, осећај заједнице и т. д. Сви су ови појмови ипак потребни да се што боље и правилније разуме кривично право. Неки од њих ипак чине суштинску кривичног права.

Раније смо казали да се психологија сматра као наука о свести. Данас психоанализа из основа другојачије посматра однос између телесног и душевног. Раније се по старој психологији идентификовало психично и свесно. И ако психологија важи као наука о свести психоанализа сада учи, да су душевни феномени сами по себи несвесни, а да су свесни само поједини делови душевног живота. И баш тај несвесни део душевног живота личности јесте неисцрпна латентна енергија, стални извор нових душевних манифестација. Из овог несвесног резервоара душевног живота надиру у свесни део душевног живота личности и позитивне и негативне снаге, те се манифестују у спољном запаженом свету. Некада се у психологији искључиво говорило о људском мозгу, као о основи психолошкој. Сматрало се је да је ту седиште свих функција престава, покрета, асоцијација, и сматрало се, да је ту седиште појединих особина личности: афеката, нагона, и других карактеристика. Тако звана биолошка идеја личности. Данас се не узима овако обележје личности, већ се узима у обзир целокупно телесно обележје личности. Историјски посматрано мозак је најмлађи део људске нервне организације. Душа — психа људска — је стварана нагомилавањем по слојевима и све оно, што смо у току векова

примили није изгубљено. Оно, у нама постоји као душевна стварност и испољава се у омашкама свакодневног живота, у сну, у разним психозама. Површно посматрано ми овим стварима често пута не придајемо неку особиту вредност, али то у суштини изгледа сасвим другојачије. Позната је ствар, да ми кадкад не можемо да се одвикнемо неке сасвим наивне навике, а колико је тек тешко да изменимо та унутрашња осећања, која су вековима нагомилавана.

Психоанализа је творевина лекарске праксе. Дакле, ишло се је одоздо а не одозго. Нису стварани прво принципи, па онда примена, већ је директно пракса односно примена давала принципе, отуда ти принципи и треба да буду постојанији.

Фројд разликује код човека три душевне компоненте. Једну назива „Оно“ или немачки „Ес“, другу „Ја“ или „Их“ и трећу „Над — Ја“ или „Ибер — Их“. „Оно“ је сместиште либидо — телесно чулних нагона и тежњи. „Ја“ је део од „Оно“ које се мења упливом света и посредовањем свесних опажања и тиме се тек у опште као Ја образује. Над — Ја је једна скала у Ја која је несвесна и стога је ближа оному „Ес“ — у снагама нагона, него Их — у. Над — Ја је Фројдов појам савести. Фројд ово своди на Едипус-комплекс. Управо, боље рећи на извесне догађаје — доживљаје из детињег доба, који су остали у нама јако запечаћени, али данас заборављени. Ови су доживљаји често пута сасвим наивне ствари, само на наше рано детиње доба остављају сасвим други утисак. Ако се ти доживљаји у детињству добро не прераде, могу да буду од одсудног значаја на доцније изграђивање одраслог човека. Овај комплекс као што смо и рекли датира још из ране младости и то идентифицирањем појединца са својим родитељима. За сваког појединца настаје прво угледање на своје родитеље. Доцније су под притиском морала и културе са својим моралним назорима ту нашли склониште учитељи и васпитачи и други од стране друштва признати ауторитети. Развијајући се под овим утицајима Над — Ја заступа идеале породице, класе, народа, и човечанства. Над — Ја заступа у човеку „Више Биће“. Оно представља у човеку оно, што је морално и социјално. Морално по њему почива на савлађивању сопственог Едипус-Комплекса. Социјално на важности савлађивања насталих противречности између чланова младог нараштаја. Он, даље каже да се људска савест наслеђује — стиче — упливом на човека од стране његове околине. Као што смо напред навели „Над — Ја“ је део од Ја отуда има утицаја на

нагомилавање нагона у „Оному” Ес-у. Код Фројда се све своди на убиство. Полази од смрти. Фројд увек говори о двостраности код човека, управо, о амбилантним душевним узбуђењима. Отуда он нагонима живота увек супротставља нагон смрти. Али полазећи од нагона смрти подаје се додуше донекле песимистичким схватањима. По њему је прво оцеубиство створило религију. Ту је основица и религије и заједнице и солидарности. Дакле истог су порекла. Он стално говори о постојећим, конституционим и наслеђеним нагонима. Као што смо напред рекли, Фројд поред појма савести познаје и појам осећаја кривње. Сваки осећај кривње произилази из заплета између захтева „Над — Ја” и чинидаба „Ја”. Фројдов осећај кривње као несвестан потиснут је од делања у спољном свету па се због тога и далеко и држи од свести и услед силе отпора и даље ће се држати удаљен.

Потискивање и отпор су основни појмови Фројдове науке. Они дејствују по њему обично по налогу „Над — Ја” и доводе до оплемењавања нагона. Код несвесног осећања кривње ипак они делују противу „Над — Ја”, противу савести и то само снагом „Ја” чиме увек изазивају душевне потресе. Фројд најзад познаје као што смо већ рекли и социјалне осећаје. Они по њему почивају на изједначавању (идентифицирању) са осталим људима на подлози истог Над — Ја. Они су се по њему изградили услед љубоморне суревљивости међу браћом.

Додирнућемо још једно врло важно питање, које су чињенице пресудне на формирање карактера. Аналитичари истичу, да је нарцизам од пресудног значаја на формирање карактера. Измена карактера не да се ни замислити без савлађивања нарцизма. И сувише јак нарцизам је антисоцијалан, јер ту до преваге долази „Ја” односно „Над — Ја” и „Ја” се поклапају. Обрнуто, код човека код кога нема овога нагона у довољној мери, може да наступи један други случај. Долази до изражаја један други осећај, кад је Над — Ја и сувише јако. Појављује се ниподаштавање самог себе које може да има тежих последица него и сувише јак нарцизам. Овакав осећај у стручној немачкој литератури познат је под именом *Minderwertigkeitsgefühl*. Али психоаналитичари успевају да психоанализом измене карактер и да поставе нормалан одношај између „Над — Ја” и „Ја”.

У кратко смо изнели основне принципе Фројдове психоанализе јер претпостављамо, да су те ствари као основне више познате. Сада ћемо опет у кратко изложити анали-

тичко схватање казне имајући у виду увек корисност изучавања психоанализе у вези са кривичним правом.

Аналитичари кажу, да криминална психологија треба да испитује везу између душевног живота злочинца и здравог човека. По њима узрок кажњавању лежи у потиснутим жељама из Едипус-комплекса, односно као да овде једино лежи узрок злочинама. Дужност би била криминалне психологије, да испита у колико може, да се докаже ова несвесна веза код злочинца, да ли и овде постоји подземна веза празлочина из детињег доба и дела одраслог злочинца. Колики је утицај индивидуалне прераде Едипус-комплекса на развој онога, који је доцније постао злочинац. Аналитичари и у погледу примене психоанализе у области кривичног права увек подвлаче, да правна историја, много што може корисно да научи из истраживања несвесних поступака неуротичара. Резултати аналитичког испитивања траже ревизију старе психологије за њену теорију о престави и вољи на којој је изграђена наука кривичног права. Даље наводе, како је казнено-правна теорија непотпуна и недовољна ако не почива на психолошкој основи.

Овакве закључке психоаналитичари су донели студирајући разне неуротичаре и њихова несвесна кажњавања. Овим су путем дошли до извесних сазнања и схватања, која су по њиховом мишљењу од неоцењене вредности и за право разумевање казне у кривичном праву. Наводе, анализа је у положају да докаже, да постоје пресуде и казне и изван судова, да постоји тако рећи и кажњавање у сопственој режији. Не кажњавају се само неуротичари несвесно, већ врло често и они, који се сматрају потпуно здравим. Несвесна само кажњавања неуротичара су врло честа и врло разнолика тврде психоаналитичари. Они кажу приговара нам се, то је све врло интересно за психолошко разумевање нервозе, али шта може из тога да изведе наука кривичног права за своје дисциплине. На то одговарају, пре свега изненадила би чињеница таквог психичког суда, који располаже сопственим законима, и изриче казне специјалне врсте. По њима се предвиђа, да овај суд једанпут у даљном времену може опасно, да конкурише спољном свету, чак вероватно и да га замени. Анализа испитујући ова кажњавања у свима случајевима, по указаној прилици, као што смо већ горе рекли увек их по правилу своди на потиснуте жеље из Едипус-Комплекса, подвлачим, као да злочинаца има само из овога извора. Затим даље наводе, зар не би одлуке овог унутрашњег суда водећи рачуна о

свима важнијим диференцијама дали боље обавештење о назорима људи, које злочине и преступе они сматрају да треба казнити и којом их казном треба казнити. Можда је овај унутрашњи судија неумитан, више правичан и више објективан. Зар се из ових несвесних унутрашњих пресуда не дају извести одређени закључци, који додуше не би могли имати утицаја на само казнено право, али би за будућу заштиту злочина, дакле за криминалну политику, како је назива наука о кривичном праву, могли бити важни. Иду још даље па тврде, изгледа чак, као да би нервоза значила далекосежну заштиту противу злочина.

Наука о кривичном праву учи нас о томе, да је прво друштво — заједница саплеменика судило једном саплеменику — злочинцу — доцније судија долази као преставник заједнице. Није тешко реконструисати једно стање у преисторијском времену, где је поглавица располагао свом моћи па и правом казне, као што је ово право доцније имао над својим укућанима *pater familias* римског права. У многим нервозама се јасно распознаје како се социјалан страх, осећај кривње, и то на спрам друштва своди у ствари на страх од оца. Отац је у ствари први ауторитет на које дете наилази и наравно да долази у сукоб са њим. Отуда долази и да извесне мржње према оцу, јер дете не жели да чује ни за какву стегу, већ само за своје жеље. Овај социјалан страх најбоље се изводи из пренашања у анализи које се показало као изврсно средство за разумевања других проблема кривичног права.

За теорију казног права, није сасвим равнодушно, да је несвесно само кажњавање неуротичара засновано скроз и скроз на принципу одмазде. Део потиснутог затуреног душевног живота који у психичким поступцима неуротичара зачуђава посматрача, доказује се и код потребе за казном.

Ако ми неке од несвесних само кажњавања нервоза прегледамо, долазимо до отуђених начина кажњавања, које модерно законодавство не познаје, а то су кастрација, сахрањивање живог човека, даље бити зазидан, угушен и различите врсте смртних казни. Видимо, да несвесно, које има сопствене законе, располаже казнама, које воде порекло из детињег доба. Ми се сећамо да казна није никаква првобитна институција и да она води порекло од првобитне освете.

Психоаналитичари даље кажу, циљ казне је пре свега психолошки, свеједно је, да ли казна треба да дејствује на злочинца или на заједницу, свеједно је да ли је циљ казне у заштити, застрашењу, одмазди, или нечему другом.

Као што знамо данас су теорије о казни многобројне. Од свих ових теорија психологе највише интересује и прилачи теорија правне одмазде. По овој теорији ипак је одмазда врховни принцип казног права. Казнени закон је према Канту најславнијем браниоцу ове теорије категорички императив. Главни Кантов принцип је „Ко убија, сам се убија”. Основни принцип казног права је одмазда. Ми знамо шта ово схватање психолошки значи. По њима оно полази од далеко укорењеног несвесног законодавства. Нагон освете почива на нагону самоодржања. Ове теорије имају корена у нагонима у подсвести човечијој. Они кажу, да се ова теорија противи свима напредцима културе и хуманости. Одмазда је просто престављање нагона као теорије.

Да пређемо на теорију превенције. И то на теорију главне превенције. По њој казна тежи застрашењу свију претњом казне. Код ове теорије пада у очи један други моменат, улога друштва, заједнице, на које застрашење казне дејствује застрашавајући. У превенцијоним казнама лежи циљ казне у будућности. То по њима значи, да се заједница појављује у образложењу циља казне. Ово оправдава њихово мишљење, да се друштво појављује као циљ казне. Изгледа као да људи признају, да нас не дели дубока провалија од злочина, да сви носимо у нама латентне клице злочина. Значи да друштво почиње да признаје свој део кривице у злочину. Отуда је по њима казна од одмаздених мера добила карактер заштите. Казна не може застрашити, јер се највећи део злочина врши у нади да ће се затајити — прикрити — и да се према томе за њих никада неће сазнати.

Критикујући ове теорије аналитичари кажу и једна и друга теорија је недовољна. Потребно нам је, да нађемо нови основ казне. Његова претпоставка ће бити, да она почива на људским сазнањима и опажањима и да се искористе нови резултати психолошких истраживања.

По њима, код злочинца постоји један несвестан осећај кривње пре него што дође до извршења дела. Овај осећај није последица дела, више је његов мотив. Злочин се осећа као психолошко олакшање, јер може осећај кривње да веже за нешто реално и актуелно. Један од сарадника Фројдових Др. Теодор Рајк у својој студији *Geständniszwang und Strafbedürfnis* каже: „злочин се врши да потиснути нагони нађу умирење и да се оправда и олакша несвестан осећај кривње”. По Фројду казна служи умирењу несвестан потребе кажњавања, која нагони на извршење забрањеног дела. Говорећи о двострукој функцији казне каже: „Казна умирује и потребу

кажњавања друштва услед његовог несвесног идентифицирања са злочинцем.

Као што смо већ напред навели, злочин се врши, да би се потиснутим нагонима дозволило накнадно задовољење и да би се оправдао и олакшао несвестан осећај казне. Даље они из овога изводе да су можда могућа терапијска средства, која би омогућила одвођење ове потребе на другу страну. Ова теорија прелази све више од пресуђивања дела на пресуђивање мотива. Прелажење на кажњавање мотива сматра као нужност измене у мотивима кажњавања.

Аналитичари завршујући своја излагања о казни увек подвлаче, нека наука казненог права макар какво схвати аналитичку теорију у будућим дискусијама о циљу казне, мора заузети централан положај чињеница, коју је Фројд открио и о којој до сада није вођено рачуна, а то је да прапостојећи осећај казне гони на извршење забрањеног дела. Код злочинца се дешава баш оно, што он несвесно жели, да буде кажњен. Али баш за њих казна није погодно средство, понајмање она казна, која застрашује.

Ова се теорија као што се види у главном ослања на несвесне нагоне, који злочинца терају на извршење злочина. Сами пак аналитичари износе, да је евидентан провизоран карактер њихове теорије, јер она може само дотле важити, док јака прапостојећа потреба за кажњавањем доводи до извршења дела. По њима човечанство још дуго неће напустити овај осећај казне, али би било пожељно, да оно прихвати друге могућности канализирања овог осећаја, тиме се не би остранио један од највећих и најјачих нагона, нагон злочина, али би тај нагон отишао другим путем.

Има неких истраживача, који већ сада тврде, да је са строгим детерминизмом нове природне науке крахирала и основица казненог права. Они изјављују да је база целокупног казненог система, наука о слободи воље поколебана и поричу, да ће појам крив и некрив нестати са лица земље и да му према томе и сама законска казна мора следовати. Питање слободне људске воље које је толико дискутовано у науци изгледа сасвим другојаче посматрано у светлости психоанализе. Кад знамо, колико је компликован унутрашњи живот код човека и колико је многобројно све оно што је у нама дугим животом човечанства нагомилано, онда је потпуно јасно што психоаналитичари постављају питање о слободи људске воље. Из свега што смо горе изнели, видели смо колико је компликован апарат људске душе и колико ли су тек онда слободне наше спољне манифестације.

Познати немачки научењак Димитрије Дрил, који има

као и Фројд обичај да каже отворено истину у очи критикујући радикално саму социјалну установу казне, упоређује државу, која данас рукује казним системом са човеком који штете на једној машини накнађује новим штетама.

У науци о казненом праву све се више примећује тенденција, која стално расте да се злочин не посматра и студира према његовом значењу као утврђена чињеница, већ као важна појава социјалног живота. Сви модерни закони мање више подвлаче ову важност за што правилније разумевање једнога злочина, па и наш нови кривични закон није занемарио ову страну. Аналитичари не предлажу, одређено каква замена треба да дође на место казне. Али ипак морамо признати кажу они, да морају наступити изванредне и знатне социјалне промене, пре него што наступи замена казне једном другом мером. У овим мерама сигурно ће друштвени нагон на признање играти знатну улогу, не може изостати храброст за искреност о оцењивању сопствених психичких поступака, о одбацивању конвенционалних маски. Несвесни нагон на признање код многих неуротичара показао је велике резултате у лечењу неуроza, па аналитичари очекују да и на криминалном пољу може наћи још знатне психолошке вредности. Овај подстицај на признање долази од Над-Ја. Оно је управо она сила која доводи до само кажњавања. У осталом признање је увек цењено као најјаче доказно средство у кривичном поступку. Ако анализа успе у томе, да нађе могућности, да кривци осете потребу за признавањем учињених дела, онда ће то бити од огромног значаја у погледу доказног материјала за изналажење материјалне истине. Најзад остварила би се схватања инквизиторског поступка, да не постоји друго доказно средство сем признања. Истина до овога би се дошло другим модерним методама, а не инквизиторским поступком.

Али на жалост и сами психоаналитичари кажу, питање је оптимизма или песимизма, да ли се можемо подати веровању, да ће једно далеко време, које ће благо гледајући на данашњицу, одстранити казну. Можда ће се ипак у будућности наћи нека друга мера за заштиту злочина и можда ће потреба за кажњавањем бити мања.

Из овога што смо до сада изнели, аналитичка теорија казне је у формирању у оном делу, где она устаје против казне, односно против сваке норме, јер сами кажу ствар је будућности да ли ће се казна моћи избећи. Ми смо изнели ово схватање психоаналитичара, да би се видело како они гледају на казну а из оног што смо напред изнели, видимо,

од коликог је значаја ово схватање у погледу што бољег разумевања кривичног права.

* * *

Психоанализа нас интересује само у колико је она психологија, управо, у колико је примењена психологија. Зато је и посматрамо само са ове стране па смо изнели и у кратко приказали онај њен део, који је у вези са изучавањем кривичног права.

Ипак нас највише интересује развој унутрашњег живота код човека у вези са потребама кривичног права, јер овде управо долази до примене психологија. Отуда ћемо у овом делу изводећи извесне закључке из онога што смо до сада навели, изнети, у чему се састоји баш ова потреба за изучавањем психоанализе као и какве све користи имамо од ње. Отуда је, оно што ћемо сада изнети несумњиво врло важно и тачно, јер је засновано на практичном искуству из свакидашњег живота, чиме се примењена психологија највише и бави. Психоанализа нам на основу дугогодишњег искуства казује као што смо већ напред рекли, колико у нама још владају инстинктивни нагони у вези са афективним животом и колико је отуда јак прачовек са свима својим добрим и рђавим особинама. Психоаналитичари су ти, који, најбоље познају и осећају колико нагони и афекти господаре човеком и од коликог су пресудног утицаја на формирање карактера и на спољне човечије манифестације. Познато је, да они који осећају слабост људску, односно људске душе, теже милосрђу и праштању, а такви су и аналитичари, те је потпуно разумљиво знако схватање кривичног права.

У својој познатој студији о психопатологији свакидневног живота и у зманикама Фројд најбоље истиче важност наслеђеног и нагомиланог живота у нама у погледу спољних манифестација. Одвело би нас далеко кад би набрајали случајеве, које он наводи, али ти набројани случајеви најбоље показују колико је тачно оно што Фројд говори о прачовеку, који код нас тако често долази до изражаја. Многе ствари које се око нас дешавају подводимо под случајности.

Међутим сам Фројд наводећи примере тих случајности путем анализе изводи закључак, да нема ничег случајног у човечјем животу. Чак и многе сасвим наивне ствари, које ми тако радо подводимо под расејаност или заборавност ипак имају свога значаја, односно анализом се долази до њиховог смисла.

У свакодневном животу највише водимо рачуна само о реалним делима и на пример увек истичемо како су жеље и мисли само наивне ствари. Међутим сам Фројд нарочито истиче и подвлачи свемоћ мисли и жеља, које су некад биле свесне а доцније су постале несвесне и објашњава њихов огроман значај и утицај на оне људске радње, које ми називамо вољним. Наше су жеље и мисли тако многобројне, да их је тешко уопште набрајати. Према томе, онда је тешко говорити о наивним жељама и мислима кад се од жеља и мисли прелази на дела. Најбоље ћемо осетити важност тих заборављених мисли и жеља и најлакше ћемо објаснити шта су у ствари потиснуте жеље и мисли, ако се сетимо једне тако често помињане изреке, а то је она коју сваки дан чујемо „што трезан мисли то пијан говори”. Ево вам најразумљивијег и класичног примера, који доживљујемо сваког дана, када потиснуте мисли и жеље долазе до изражаја, ослобођене надзора Над-Ја, пошто смо га претходно алкохолом успавали. Исти су случајеви и са сновима када је цензура и контрола Над-Ја услед сна ослабила. Колико смо се пута из сна нагло пробудили сретни и задовољни, што је оно, што смо у сну проживели био само сан и ништа више. Али је и сан одсјај нечег што је некада било реално. Лепо каже Фројд у ранијој својој поменутој студији *Totem und Tabu* прво је било дело, па онда мисао и реч. Као што се види ништа се не заборавља, ништа се не губи, само се спречава да дође до изражаја, али то не значи, да то ипак не може једанпут доћи до изражаја.

Видели смо из напред изнетог да нам психоанализа најјасније открива, колико је воља слободна од човека, шта је у суштини карактер и под каквим се утицајима воља и карактер код човека формирају и развијају. Ово двоје су стварно огледало оног душевног стања, што ми називамо у обичном животу људска душа. Психоанализа је управо та која нам показује пут и начин како ћемо да уђемо у дубину људске душе. Према ономе што смо напред приказали она најбоље показује колико човек подлеже свакодневним догађајима и утисцима и како се све оно што човек осећа као непријатно под притиском моралних, друштвених и културних конвенција гомила у нашу подсвест да се одједаред необуздано испољи и покаже човека у свој својој природности.

Психоанализа испитујући унутрашњи људски живот долази до сазнања шта је љубав, љубомора, мржња, пакост, освета итд. Она је све проблеме детаљно обрадила. Лепо

Фројд каже, гдегод је обелодањена мржња, ту је негде на дну људске душе у подсвести прикривена некадашња велика љубав. Оне једна без друге не иду. Зар ми у свакодневним процесима, које се пред судовима одигравају не видимо да су свуда умешани ови проблеми љубави и мржње, љубо-море, освете итд.

Ова наука испитујући душевни живот код човека до-тиче се извесних проблема, који су у непосредној вези са изучавањем кривичног права.

Она изучава однос човека према породици, друштву, држави, религији, итд. У своме капиталном делу *Totem und Tabu* изнео је своја схватања о породици, солидарности, друштву, религији и то посматрајући их психолошки и историјски а не само једнострано као дата факта. Са овим проблемима се и ми свакога дана срећемо у науци кривичног права. Захваљујући овако дубоким схватањима психоаналитичара многе су трагедије људског живота расветљене, а многи болови залечени. И за нас би идеално било да примењујући кривичне законе лечимо људе од злих навика.

Напред смо поменули, да се кад-кад у нама пробуди прачовек и покаже у правој својој природности. Судија се врло често запањује оваквој наглој експлозивности, као што се понекад чудимо и многим другим поступцима нормалних људи. Овакве поступке често без даљег размишљања карактеришемо као дивљаштво и некултуру, или најблажије речено темпераменат. Том приликом истичемо, да смо ми сиров и необуздан народ. Међутим ово није појава само код народа, који се не налазе стицајем прилика, на истој културној висини као западни народи већ овако схватање налазимо баш и код оних, који се налазе на тако званој за-видној западној култури. Ништа код њих нису ређи случајеви на пример оцубијства, братоубијства, итд. него што су рецимо код нас. Уђемо ли у изучавање Фројдове психо-анализе овакав оштар суд мораће изостати, јер ће нам људ-ски поступци бити много јаснији. Нећемо у таквом случају подводити све под дивљаштво и темпераменат; наш суд о људским поступцима биће сасвим другојачи; наше казне биће много блаже, а отуда сигурно и човечније. Некада је циљ казне био сузбијање криминалитета и то може се рећи једини циљ. Отуда су казне и морале бити онако строге као што су биле у старом кривичном закону за Краљевину Србију. Овај циљ се често пута није могао другојаче ни по-стићи него једино строгошћу и строгом применом његових прописа. У осталом модерни кривични законик у који се и

наш убраја не тежи толико да човека свирепо казни, већ да га начини добрим и корисним чланом друштвене заједнице. Модерни закони другојаче данас гледају на казну и на крив-ца а заслуга за овакво схватање великим делом припада и психоанализи. Она је својим изучавањем открила да нема данас велике разлике између здравог и болесног човека. Она даље каже да и најразложнији човек под извесним утица-јима у даном моменту може да поступи онако, као што по-ступа човек, који важи за мање разложног. Судијама се дешава, да баш ове разложне људе строжије кажњавају, него оне, које сматрају да мање владају собом. Своје по-ступке бране и правдају тиме, да један трезвен човек и па-метан човек није смео тако што да уради. Да смо пак овога разложног учиниоца мало дубље посматрали, да смо путем психоанализе ушли дубље у његов унутрашњи живот, ви-дели би, да он не стоји далеко од онога, који је мање раз-ложен и који нама изгледа да мање влада собом.

Сећам се врло добро једнога случаја из моје судске праксе. Овоме је човеку суђено три пута за неколико година. Заинтересовао сам се за овај случај па сам методом психоа-нализе успео да разјасним и донекле да оправдам овај слу-чај. Ова особа крада је увек ствари скоро без икакве вредно-сти. Остављао је споља посматран утисак апсолутно нор-малног човека. За њега сам се управо зато заинтересовао, јер се је хтело да на њега примени један законски пропис кривичног законика и да га као опасног по јавни поредак задрже и даље у затвору. Упознао сам се ближе са њим и из дугог разговора и упознавања са њим испоставило се ово. Он није вршио крађе из неког нарочитог користољубља. Све његове крађе биле су безначајне ствари, које се чак нису дале лако ни уновчити. Вратио се из рата кући, породица му је у рату пропала. Остао је стицајем прилика нежењен. У рату је научио на чисто мушко друштво. Редовни живот у породици није могао да поднесе. Било је нечег нездравог у његовом **унутрашњем** животу. Војнички ред у казним заводима подсећао га је на његов живот за време рата у вој-сци. Војнички живот и живот у казном заводу били су код њега идентификовани. Налазио је у томе велику сличност. Он је увек тежио, да се врати војсци, ради тога је увек вршио крађе, и то чим би осуду издржао, јер идентификују-ћи казнени завод са војском у казном се заводу осећао као у војсци. Њега казна није ништа вређала. Он је није осе-ћао ни као одмазду, ни као застрашење, ни као испаштање. На против за њега је, изгледа, то значило неко уживање,

јер је понова долазио у казнени завод, управо то је за њега значило у војску. Он је додуше као што сам рекао остављао утисак здравог и нормалног човека. Навешћу још неке интересантности из анализе овога човека. Прву је крађу извршио у очи дана када је требао да буде отпуштен из војске и да иде кући и то је покрао неке старе војничке судове. У анализи је признао, да се осећао тако нелагодно и тако непријатно што напушта војску, па је како сам каже желео, да и даље остане у војсци. Ето мотива ове крађе. Само он за овај мотив није знао, то је тек анализа открила. По извршеној крађи дошао је у истражни војни затвор који је дуго трајао, а за који се и сам није журио да га што пре оконча. Он је на овај начин стварно успео да и даље продужи бављење у војсци.

Интересантно је, да је он доцније и у грађанском животу крао сличне ствари, разне старе ланце и шерпење. Сам апсанција, који је био родом из његовог села говорио ми је врло често, да он пре личи на неку ствар него на човека, јер каже сви други притвореници теже за слободом, а он не тежи. Овај прост човек увиђао је, да у души овог учениоца није све у реду. И ако је овај кривац остављао утисак здравог и нормалног човека, ипак једноме добром психоаналитичару његови поступци и целокупно његово држање не би остали незапажени. Зар је онда тога човека требало онако строго кажњавати, па још више прогласити за морално поквареног и опасног за авну безбедност. Подвлачим, да је за ову анализу требало доста времена и стрпљења, а позната је ствар да у овоме веку где се све брзо ради тога људи немају, те је и то једна важна сметња за схватање психоанализе.

Напред смо већ споменули да се наше ново законодавство убраја у модерно законодавство. Истакнућемо само оне принципе, који имају специјалне важности у погледу саме теме коју овде излажемо. Ти основни принципи који нас нарочито интересују јесу: слободно судијско уверење, индивидуално одмеравање казне, социјални значај новог кривичног закона, који се огледа у ново уведеним институцијама, као што су на пример: условна осуда, рехабилитација, па онда специјални поступак према млађим малолетницима итд. На пример код принципа индивидуализације одмеравања казне мора се водити рачуна о степену кривичне одговорности, о околностима под којима је дело извршено, о карактеру саме кривице, о његовом односу према средини у којој живи итд. Ово све потврђује наше мишљење да је законодавство престало да буде и сувише круто и строго,

већ да и оно више води рачуна о социјалном значају казне. У овој тежњи да од кривца направи корисног члана људске заједнице најидеалније би било, кад би закони могли да натерају кривца да размишља о својим поступцима и да најзад успевају да га препоруде, али смо за сада далеко од овога циља.

Данас се готово свакодневно чује, како је ново кривично законодавство с обзиром на наше културне и економске прилике и сувише благо и како је оно и сувише рано донето за наш народ. У тој повици на ново законодавство, стално се кука за старим и често се истиче да треба вратити законе Књаза Милоша. Ово се чује како од лаика тако и од стручњака. Само ови последњи нерадо то јавно нити пишу нити говоре. Од куда долази ова повика. Она долази делом отуда, што код индивидуалног одмеравања казне многе судије код скоро истих случајева, упадљиво различито одмеравају казне. Народ иначе увек чешће памти ово блажије кажњавање да га с обзиром на раније строжије кажњавање увек подвуче. Утолико лакше пада у очи различито одмеравање казне за готово исте случајеве. Примећује се даље још и то, да док једни судови траже мало доказа за своје уверење о кривици, други траже и сувише много. Нагло прелажење од законске теорије доказа на слободну оцену доказа и индивидуално одмеравање казне у крајевима где је постајала законска теорија доказа није могло остати без последица.

Истакнућемо још неке важне чињенице у погледу значаја изучавања психоанализе у вези са кривичним правом.

У људској је природи, да се брзо стичу навике, и да се лагано и неосетно механизира у своме позиву. Управо да се постане обичан занатлија па да се аутоматски обавља свакодневни посао. Али кад ствари онако стоје, како смо малочас горе навели, судија не сме више да ради чисто механички, занатски, да предмет само што пре оконча и ништа више. Он мора, да студира кривца, боље рећи мора да се уживи у кривцу. Он не сме више да остане равнодушан према кривцу. Славни француски романисијер и велики модерни психолог Анатол Франс у једном своме познатоме роману узвикнуо је: „Индиферентне судије су већи злочинци, него што су и сами злочинци којима се суди“! Овде је Франс много рекао. Судија мора да мисли и да осећа. Он мора пре свега бити човек. Само као такав ће разумети онога коме суди. Судија кад изриче казну мора, да има и то у виду да казна не тангира само кривца. Она може да има врло тешких последица на његову ближу околину, на његову децу, ро-

дитеље, на пријатеље и тако даље. Не осећају изречену казну само осуђени, већ је кадкад осећају много теже његови најближи.

У кривичном поступку предмет оцене је човек, а не мртве ствари, а он није пак тако једноставан. Оцењујући видљиве и чулима опажане последице људских радњи ми данас не можемо да останемо равнодушни при чистом формалном оцењивању голих чињеница, већ смо дужни, да уђемо у испитивања побуда — мотива — који су нагнали кривца, да изврши одређено кривично дело. Побуде делом спадају у унутрашњи живот, или пак стоје под јаким утицајем овога живота, а овај није ни најмање једноставан и прост. Саме побуде како смо напред навели, нису често пута свесне људске жеље, већ су у вези са несвесним и афективним човечјим животом. Психоанализа учи, да су већином људске радње стварно почињене из противуречних мотива. Ако психоанализа успе у томе, да сваки злочинац при саслушању говори истину, управо када би он познавао све своје мотиве и то баш оне несвесне, онда би он при сваком саслушању противуречно говорио. У анализи се показало, да су мотиви увек пуни противуречности. Испоставља се, да се истовремено једна иста особа свесно мрзи, а несвесно воли или обрнуто. Убија се истовремено и из љубави и из мржње. Истовремено се краде из користољубља и из задовољства. Обична психологија не испитује све мотиве, већ само један део и то онај, који је свестан, а тај је често пута најмање важан. У кривичним процесима се судијама обично ставља на расположење само овај површни део мотива једнога злочинца. Отуда многи злочини остају неразјашњени и поред огромних напора психолошко-стручних лекара, да разјасне мотиве. Познавање овога живота данас је потребно свакоме човеку, а у првом реду нама правницима.

Отуда нам сам живот намеће силом околности познавање модерне психологије — психоанализе. Али, на жалост, ипак морамо да признамо, да се осећа један јак недостатак у нашем општем образовању, за који ми нисмо криви. Тај се недостатак огледа као што напред рекох поред осталог у стручном непознавању примењене модерне психологије. Данас није довољно само стручно познавање позитивних законских прописа. То је можда било довољно за законску теорију доказа и за оно раније везано одмеравање казне. Данас се тражи од једнога судије и свакога онога који се бави примењеним правом, много више знања него раније. Он мора да буде не само добар зналац економских, социјалних,

и политичких проблема, већ у првом реду одличан психолог. Судија лично мора да буде уравнотежен и сталожен па да може хладно да промотри чињенице и да на основу њих донесе свој објективан суд. У изучавање економских проблема, социјалних и политичких, данас сваки човек улази стицајем самих животних потреба. Те судије у томе погледу не изостају иза осталих друштвених редова.

Кад је реч о психологији ствар стоји сасвим другојаче. Пре свега овде не мислим на ону школску психологију, чисто теоријску. Она нам није толико потребна, јер од ње не би имали велике користи. Реч је о модерној примењеној практичној психологији, која је своје научне доктрине засновала на чињеницама из свакодневног живота и искуства. У ову психологију пре свега убрајамо психоанализу. Ни једна примењена психологија не ствара такве могућности упознавања самога себе, као што то чини психоанализа у вези са индивидуалном психологијом, која је из ње произашла а које се углавном допуњују, јер једна полази од последица а друга од узрока. Упознавањем самога себе путем психоанализе постижу се баш они резултати, који су нарочито потребни свима правницима-практичарима а нарочито нама судијама. То је она хладнокрвност и равнотежа, а то су баш оне особине које управо недостају нама Балканским народима. Дobar судија код индивидуалног одмеравање казне и слободне оцене доказа може да буде само онај судија, који прво себе добро познаје и који може потпуно да влада собом. Такав судија може бити само један од оних, који је путем примењене психологије упознао самог себе. Колико има међу нама таквих. Само такав судија ће бити у стању да потпуно правилно оцени поступак других. Упознавањем самог себе човек се најбоље учи, како ће да позна слабе стране својих ближњих.

Кад ствари стоје овако, онда је јасно, и још једаред морам да подвучем, сваки судија треба да се поред осталог бави и примењеном психологијом. Данашње модерно доба тражи нове путеве у примени закона, па и ми морамо поћи тим новим путем, ако мислимо да постигнемо стварне резултате.

Ми се уосталом убрајамо у оне народе, који брзо доносе свој суд о свима стварима. То нам доста смета, јер такве националне особине тешко губимо. Али једно васпитање самоупознавањем доста би нам помогло. У таквом случају одпали би сви они приговори о несталности судијских одлука и о благом и неједнаком кажњавању. Сем тога осо-

бина је наше нације плаховитост и жучност, а и ту би нам доста помогла модерна психоанализа.

Данас се више него икад тражи јака судијска личност. Судија мора бити изнад средине у којој се креће. Ми смо сељачки народ и као такав немамо великих градова. Наши су градови и уколико их има тек на путу да постану градови у западно европском смислу. Велики се број судија налази у тим нашим и сувише малим местима. У овим се местима у вези са нашим несталим темпераментом најлакше подлеже утицајима средине у којој се живи, отуда су донекле и разумљиви они приговори који су истицани приликом отварања среских судова по сасвим малим местима. Разумљиво је онда, да за оваква места треба бирати људе јаке и чврсте воље. Модерна је психоанализа баш она наука, која даје могућности да људи изграде своју вољу и да се потпуно оспособе за живот. Она ће их упознати са реалним животом и даће им могућности да постану енергични и одлични људи. Овако изграђени и овако васпитани одолеће свакоме искушењу и свакој слабости.

Напред смо споменули како се људи у раду брзо навикну да свој посао обављају више мање механички, тако да постану обичне занатлије у своме свакидањем позиву. Ипак је наука најбоље и најсигурније средство да се један практичар отргне из заналијства и атоматизирања управо, да свој посао не ради више мање механички, већ да бавећи се науком најбоље осети значај и величину свога позива те да и он својим скромним силама помогне развој и напредак друштвене заједнице. Психоанализа је једна од оних наука, која баш нагони на размишљање и која тежи да сваку појаву разјасни и да је потпуно разуме. Она нас својим методама рада спречава, да ствари површно студирамо и да их решавамо механички. Ето, и у том правцу има она значаја за наше усавршавање.

Најзад да видимо, како код нас стоји у погледу изучавања модерне психоанализе. Може се слободно рећи да се код нас о психоанализи и иначе врло мало зна, а по готово у вези са кривичним правом. Она се специјално код нас нигде не изучава. Ни обична психологија не спада у предмете који се студирају на правном факултету. Дакле остављени смо сами себи. Колико ће ко од нас осетити потребу, да лично, допуни своје образовање у овоме правцу, то је индивидуална ствар свакога од нас. Није довољно да имамо само нове модерне законе, него је потребно да се служимо и новим методама за њихову практичну примену. Усавршава-

јући се у овом погледу од нас ће лично зависити, колико ће нови закони показати практичне резултате. Отуда нам се одмах и намеће једно врло важно и велико питање, да ли ће се они који примењују ново законодавство довољно изградити и припремити за другојачији рад, који нам намеће ово ново модерно законодавство. Иначе се може десити да се неуспех у примени овога законодавства пребаци на само законодавство као такво, а не на оне који нису показали довољно разумевање за нове ствари.

Изложили смо основне принципе Фројдове психоанализе. Изложили смо аналитичку теорију казне. Упозорили смо у чему се састоји важност изучавања психоанализе у вези са кривичним правом. Истакли смо какве користи нама лично пружа психоанализа у погледу изграђивања самог себе.

Отуда, завршавајући ово наше излагање можемо у опште да кажемо, научни напредак и људско размишљање захтевају у истој мери да и у области изучавања кривичног права, наставници кривичног права, професионалне судије, изабране судије, адвокати и државни тужиоци добију темељно психолошко образовање, што им у озбиљној мери недостаје као што се највиђавнији међу нама често жале.

L I T E R A T U R A :

Freud: Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, Das Ich und das Es, Psychopathologie des Alltagslebens, Totem und Tabu, drei Abhandlungen zur Sexualtheorie, Ich-Analyse und Massenpsychologie; Dr. Adler, Menschenkenntnis; Dr. Theodor Rehr, Geständniszwang und Strafbedürfnis; Dr. Karl Abraham, Über Charakteranalyse; Dr. W. Steckel, Was im Grund der Seele ruht, Der Wille zum Leben.

Jur. br.
37669